

KS. BOLESŁAW KUMOR

## ŚW. KAZIMIERZ WŚRÓD PATRONÓW EMIGRACJI POLSKIEJ I JEGO KULT W CHRZEŚCIJAŃSTWIE ZACHODNIM

W niespełna pięć lat po odbyciu uroczystości kanonizacyjnych św. Kazimierza w Wilnie (1604), biskup wileński Benedykt Wojna tak pisał do Rzymu w relacji o stanie swej diecezji: „Katedra wileńska posiada ciało św. Kazimierza, przesławnego Wyznawcy i Patrona Wielkiego Księstwa Litewskiego. Ciało to można oglądać i dziś nie zepsute i wydające dziwnie przesłodką woń. Jaśniej ono niezliczonymi łaskami i cudami, a ludzie z najdalszych stron nawiedzają je, czyniąc zadość złożonym ślubom i swej pobożności. Św. Kazimierz został bowiem kanonizowany przez papieża Leona X, a niedawno zmarły papież Klemens VIII polecił, by jego uroczystość obchodzono w całym Królestwie Polskim jako święto rytu zdwojonego w dniu 4 marca i tak się je obchodzi”<sup>1</sup>.

Jest to pierwsza relacja biskupa wileńskiego na temat kultu św. Kazimierza, przesłana do Rzymu. Jeszcze bowiem relacja tego samego biskupa z r. 1605 nie podała żadnych informacji w tym zakresie<sup>2</sup>. Ta druga relacja w swej końcowej części nie jest bardzo ścisła, jako że ks. Paweł Rabikauskas, jezuita, udowodnił ponad wszelką wątpliwość, że kanonizacja św. Kazimierza nie odbyła się za papieża Leona X<sup>3</sup>. Zresztą ogłoszone w r. 1890 *Excerpta* z akt Kongregacji konsystorialnej informują niedwuznacznie, że jeszcze w okresie pontyfikatu papieża Klemensa VII sprawa odbycia tej kanonizacji („super canonizatione fienda”)<sup>4</sup> była poruszana w Kongregacji dnia 17 XII 1526 r. Później zaś król Zygmunt I Stary w instrukcji z dnia 30 XII 1539 r. dla biskupa nominata kamienieckiego Jana Wilamowskiego († 1540), który był posłem polskim do papieża Pawła III, zwracał się do tego ostatniego z prośbą o przyspieszenie kanonizacji jego brata Kazimierza. Faktycznej kanonizacji nie było.

<sup>1</sup> *Relatio status dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae*. Ed. P. Rabikauskas, t. 1, Romae 1971, s. 37.

<sup>2</sup> Tamże, s. 31.

<sup>3</sup> P. Rabikauskas, *Casimiro*, [w:] *Bibliotheca Sanctorum*, t. 3. Roma 1963, s. 895–896.

<sup>4</sup> *Excerpta ex libris manu scriptis Archivi Consistorialis Romani 1409–1590*. Ed. J. Korzeniowski, Cracoviae 1890, s. 88, nr 39.

Mimo braku bulli kanonizacyjnej, świadomość jakiejś kanonizacji była zarówno w Polsce, jak też i na Litwie, skoro król Zygmunt III Waza w liście z dnia 6 września 1601 r., skierowanym do papieża Klemensa VIII prosił, by uroczystość św. Kazimierza włączył on do *Mszалу* i *Brewiarza rzymskiego* oraz by podniósł jej rangę do rytu zdwojonego<sup>5</sup>. Wydaje się przeto, że przynajmniej w Wilnie musiało być obchodzone jakieś święto ku czci św. Kazimierza, chociaż kalendarz liturgiczny diecezji wileńskiej z czasów kard. Jerzego Radziwiłła (1582) święta tego nie zna<sup>6</sup>.

W odpowiedzi na prośbę królewską papież Klemens VIII wydał dnia 7 listopada 1602 r. brewe *Quae ad Sanctorum*, w którym zlecił, by „w całym Królestwie Polskim i Wielkim Księstwie Litewskim, a także we wszystkich prowincjach przynależnych do tegoż Królestwa, obchodzono uroczystość św. Kazimierza, [...] zaliczonego do grona Świętych przez papieża Leona X, [...] jako święto rytu zdwojonego”<sup>7</sup>. To rozporządzenie papieża wprowadził w życie synod prymacjalny piotrkowski kard. Bernarda Maciejowskiego (1607); synod ten postanowił, by „również święto św. Kazimierza było obchodzone w rycie zdwojonym w dniu 4 marca we wszystkich diecezjach w Królestwie”<sup>8</sup>.

Dalszy etap w rozwoju kultu św. Kazimierza, zwłaszcza poza granicami Litwy i Polski, stanowiło brewe papieża Pawła V, wydane na prośbę króla Zygmunta III Wazy dnia 23 maja 1621 r., mocą którego uroczystość św. Kazimierza została wprowadzona do *Mszалу* i *Brewiarza rzymskiego*<sup>9</sup>. Dzięki tej decyzji papieskiej kult św. Kazimierza stał się własnością całego chrześcijaństwa zachodniego.

Poza Polską kult św. Kazimierza przyjął się nade wszystko na Litwie. Było to zrozumiałe. W stolicy Wielkiego Księstwa w Wilnie znajdował się jego grób. Był to jedyny grób świętego w granicach całego Wielkiego Księstwa Litewskiego. W Koronie grobów ze świętymi i błogosławionymi było daleko więcej. Centrum tego kultu w Wielkim Księstwie była kaplica św. Kazimierza w katedrze wileńskiej wraz z jego grobem, ufundowana przez króla Zygmunta III Wazę (syna bratanicy Świętego), zbudowana pod przewodnictwem artysty Dunkiersa w latach 1601—1636. W kaplicy tej, nazwanej przez Macieja Sarbiewskie-

<sup>5</sup> L. Pastor, *Geschichte der Päpste*, Bd. 11, Freiburg im Br. 1927, s. 482 (przypis 2).

<sup>6</sup> *Synody diecezji wileńskiej i ich statuty*, [w:] J. Sawicki, *Concilia Poloniae*, t. 2, Warszawa 1948, s. 139—140.

<sup>7</sup> *Acta Sanctorum Martii*, t. 1, Parisiis 1865, s. 344—345 (tekst brewe papieskiego); G. Święcicki, *Theatrum S. Casimiri, in quo ipsius prosapia, vita [...] proponuntur*, Vilnae b.r.w., s. 25—26.

<sup>8</sup> *Concilium provinciale Regni Poloniae, quod Paulo V Pontifice Bernardus Maciejowski [...] Regni Poloniae primas [...] habuit Petricoviae a. D. 1607, Cracoviae 1630*, s. 20 nlb.

<sup>9</sup> *Acta Sanctorum Martii*, s. 345.

go „perłą katedry wileńskiej”<sup>10</sup>, przebywały relikwie św. Kazimierza do r. 1953, kiedy to władze radzieckie zamieniły katedrę na muzeum, a relikwie św. Kazimierza przeniesiono do kościoła św. Piotra i Pawła Apostołów<sup>11</sup>.

Od początku XVII stulecia czczono św. Kazimierza jako patrona miast „ad tuendam castitatem” ze względu na jego osobiste umiłowanie tej cnoty. Czczono go jako patrona przeciwko zarazie, co wiązało się z autentycznym wypadkiem wygaśnięcia morowego powietrza w Wilnie wkrótce po jego śmierci, kiedy wezwano Jego wstawiennictwa. Jego opieki wzywano w walce z wrogami Kościoła katolickiego, których utożsamiano najczęściej z prawosławną Rosją<sup>12</sup>.

Nade wszystko czczono św. Kazimierza jako patrona Polski i Litwy. Patronem Wielkiego Księstwa Litewskiego nazwał go już w r. 1609 biskup Benedykt Wojna<sup>13</sup>. Od czasów biskupa Abrahama Wojny czczono św. Kazimierza w liturgii jako patrona Wielkiego Księstwa Litewskiego. To na prośbę tego biskupa papież Urban VIII zatwierdził w r. 1636 specjalne modły brewiarzowe — „Officium s. Casimiri Confessoris Magni Ducatus Lithuaniae Patroni” — wyłącznie dla diecezji wileńskiej, przy czym uroczystość marcową należało obchodzić jako święto 1 klasy z oktawą<sup>14</sup>. W rezultacie starań biskupa Jerzego Tyszkiewicza Kongregacja Obrzędów dekretem z dnia 28 września 1652 r. zezwoliła na wprowadzenie drugiego święta ku czci św. Kazimierza — „Translatio reliquiarum s. Casimiri” w dniu 27 sierpnia<sup>15</sup>. Dekretem z 30 VIII 1775 r. biskup I. J. Massalski ogłosił św. Kazimierza Patronem diecezji wileńskiej<sup>16</sup>.

Od początku XVII wieku szerzył się kult św. Kazimierza jako patrona młodzieży męskiej, szczególnie popierany i krzewiony przez jezuitów. Wszak to oni byli na początku XVII wieku gospodarzami wspólniejszej świątyni barokowej pod wezwaniem św. Kazimierza (wraz z kolegium) ufundowanej w Wilnie przez Zygmunta III Wazę, a w r. 1832 zamienionej przez władze rosyjskie na cerkiew<sup>17-19</sup>. Ta forma kultu szczególnie rozwinęła się na Litwie w okresie odrodzenia narodowego Litwinów w drugiej połowie XIX i w XX wieku [...]

<sup>10</sup> J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie*, Wilno 1912, s. 166 n.

<sup>11</sup> *Lietuviškoji Tarybine Enciklopedija*, t. 5, Vilnius 1979, s. 156 n.

<sup>12</sup> *Acta Sanctorum Martii*, s. 343; S. Doye, *Heilige und Selige der Römisch-katholischen Kirche*, Bd. 1, Leipzig 1929, s. 174.

<sup>13</sup> *Relatio status*, jw., s. 36.

<sup>14</sup> R. Gustaw, *Św. Kazimierz* (bibliografia), [w:] *Hagiografia polska*, t. 1, Poznań 1971, s. 735.

<sup>15</sup> *Acta Sanctorum Martii*, s. 345; P. Rabikauskas, *Casimiro*, s. 911; H. Rybus, *Kazimierz Jagiellończyk*, [w:] *Hagiografia polska*, t. 1, Poznań 1971, s. 747.

<sup>16</sup> F. Niewiero, *Dzieje kultu św. Kazimierza w kraju i za granicą*, „Nasza Przeszłość” 33 (1970) s. 108.

<sup>17-19</sup> J. Kurczewski, jw. s. 170.

Inną formą kultu św. Kazimierza na Litwie to wezwania kościołów i kaplic. Na 1162 kościoły i kaplice klasztorne w przedrozbiorowej Rzeczypospolitej obojga narodów, noszących 137 różnych patrociniów, św. Kazimierzowi poświęcono łącznie 13 kościołów zakonnych: 3 dominikańskie, 2 jezuickie, 4 reformackie i po jednym kanonicy regularni, kapucyni, karmelici trzewickowi i marianie. Z tych 13 patrociniów kazimierzowskich 6 znajdowało się w granicach Wielkiego Księstwa Litewskiego, a 7 w Koronie<sup>20</sup>. Utworzona dnia 18 X 1731 r. prowincja litewska bernardynów obrała sobie za swego patrona św. Kazimierza i tak było aż do jej kasaty przez władze rosyjskie w pierwszej połowie XIX stulecia<sup>21</sup>.

Jako pierwszorzędny patron Litwy i diecezji żmudzkiej oraz wileńskiej, miał św. Kazimierz niezwykle mało patrociniów wśród kościołów parafialnych. W całej diecezji żmudzkiej, obejmującej do r. 1926 prawie całą Litwę Kowieńską, schematyzm tej diecezji z roku 1913 wymienia tylko 7 patrociniów kazimierzowskich: w Komajai (fundacja z 1635), Zemajtkiemis (z początku XVII w.), Vėžaičiai (fund. 1784), Igliauka (fund. 1781), Lėkėčiai (1848), Kučiunai (1907) i Baltriške (1902). Tylko jedno patrocinium datuje się na okres międzywojenny — Aleksotas (fundacja z 1921). Warto dodać, że diecezja ta w r. 1913 obejmowała 219 kościołów parafialnych i 152 filie, a wśród tych aż 8 poświęcono św. Stanisławowi Biskupowi i Męczennikowi<sup>22</sup>.

Lepiej w tym zakresie przedstawiała się sytuacja w diecezji wileńskiej. W jej granicach z r. 1937 znajdowało się 8 kościołów parafialnych a patrocinium św. Kazimierza na łączną liczbę 579 parafii i filii. Jeden z tych kościołów pochodził z XVII wieku (Wilno), dwa z XVIII stulecia (Mołodeczno, Sorokpol) i pięć z XX wieku (Białystok, Nowa Wilejka, Mońki, Klewo i Lipniszki)<sup>23</sup>.

Inną formą kultu religijnego były i są zapewne pieśni, modlitwy i nabożeństwa ku czci św. Kazimierza na Litwie, śpiewane i odmawiane w języku polskim i litewskim, a także po łacinie. Te ostatnie zebrała w pełnym zakresie *Hagiografia Polska*. W powstałej w r. 1917 Republice Litewskiej kult św. Kazimierza był powszechny, a jego święto 4 marca było świętem kościelnym i państwowym. Powstała w r. 1926 nowa diecezja poniewieska obrała św. Kazimierza za swego pierwszorzędnego patrona. Pierwszy metropolita kowieński Józef Skwireckas krzątał się wielce około pogłębienia i rozpowszechnienia tego kultu. Dzięki jego sta-

<sup>20</sup> G. Karolewicz, *Wezwannia kościołów klasztornych*, [w:] *Zakony męskie w Polsce w 1772 roku*, Lublin 1972, s. 95, 98, 110.

<sup>21</sup> K. Kantak, *Bernardyni polscy*, t. 2, Lwów 1935, s. 413.

<sup>22</sup> *Elenchus Dioecesis Samogitiensis*. P. II: *Ordo divini officii et missarum ad usum Dioecesis Samogitiensis p.a.D.* 1913, Vilnae 1912, s. 18, 26, 67.

<sup>23</sup> *Catalogus ecclesiarum et cleri archidioecesis Vilnensis p.a.D.* 1937, Vilnae 1937, s. 33, 36, 66, 78, 94, 99, 113.

raniom liczne organizacje młodzieżowe, a także szkoły średnie i podstawowe przybrały patrociniów św. Kazimierza. W wielu kościołach litewskich i przydrożnych kapliczkach umieszczono wówczas obrazy i figury św. Kazimierza<sup>24</sup>.

Niewiele jest życiorysów Świętego w języku litewskim. Obok krótkich jego biogramów we współczesnych radzieckich i litewskich encyklopediach, na uwagę zasługują dwie biografie wydane na emigracji przez Z. Ivinskisa już po drugiej wojnie światowej<sup>25</sup>. Można też przyjąć, że obok polskich i łacińskich mów i kazań ku czci Świętego, były głoszone i wydawane drukiem kazania i mowy ku czci św. Kazimierza w języku litewskim. Nie są mi one bliżej znane<sup>26</sup>. Najstarsze obrazy i rzeźby św. Kazimierza na Litwie pochodzą z XVI wieku. Wystarczy tu wymienić portret tak zwany „trój ręczny” w katedrze wileńskiej z r. 1536, ołtarz w katedrze w Miednikach na Żmudzi z XVII wieku, obraz w kościele w Tereszkach i „wielką statuetkę rzeźbioną w drzewie” w katedrze miednickiej<sup>27</sup>. Ta forma kultu zapewne jest bardzo rozpowszechniona na Litwie. Obrazy Świętego malowali tacy artyści litewscy, jak: V. K. Jonynas, V. Patrzevičius, J. Machevicius, A. Galkidas, A. Valeška, Z. Kolba. Wizerunki św. Kazimierza nosiły dawne pieczęcie miast litewskich w Kretyndze, Nowomieście, Darszuniskach i Kwedarmie<sup>28</sup>.

Poza Polską i Litwą śladów kultu św. Kazimierza szukano w krajach rządzonych przez Jagiellonów i Habsburgów, a więc na Śląsku, w Czechach i na Morawach, a także na Węgrzech. Matka bowiem Świętego Elżbieta była Habsburżanką. Kwerendę tę zacieśniono wyłącznie do patrociniów kościelnych. Rezultat jej, trzeba przyznać, jest prawie żaden. Tak w dawnej diecezji wrocławskiej, obejmującej prawie cały Śląsk i Łużyce, nie spotkano do r. 1929 ani jednego kościoła czy kaplicy pod wezwaniem św. Kazimierza. Na łączną liczbę 788 parafii, 55 kuracji, 23 lokalii i 416 filii 20 kościołów nosiło wezwanie św. Stanisława Biskupa, 9 — św. Wojciecha, 2 — św. Jacka i bardzo liczne św. Jadwigi. Polskie patrociniaria Stanisławowskie i Wojciechowce datują się na okres sprzed XVI wieku, kiedy była żywa więź Śląska z Macierzą. Wyjątkowo św. Jacek doczekał się około r. 1650 patrociniów w Kamieniu Opolskim i w r. 1908 w Bytomiu. Liczne nowe świątynie i kaplice

<sup>24</sup> Por. niżej przypis 27.

<sup>25</sup> Z. Ivinskis *Šventas Kazimeras 1458—1484*, New York, N.Y. 1955; tenże, *Kazimeras šv.*, [w:] *Lietuviu Encyklopedija*, t. 11, Boston 1957, s. 274—284.

<sup>26</sup> Por. R. Gustaw, jw., s. 749—751.

<sup>27</sup> F. Papée, *O najstarszych wizerunkach św. Kazimierza*, „Kwartalnik Historyczny” 19 (1905) s. 427—438; *Relatio status*, jw., s. 299 n.; K. Bartel, *Obraz św. Kazimierza w kościele OO. Reformatów w Krakowie*, „Biuletyn Historii Sztuki” 30 (1968) s. 62—73.

<sup>28</sup> P. Rabikauskas, jw., s. 904—905.

mszalne powstałe w XIX i XX wieku, obok wezwań Pańskich i mariańskich noszą patrocinia świętych niemieckich: cesarza Henryka II, Bonifacego Biskupa i Męczennika, Wolfganga Biskupa i Jana Nepomucena<sup>29</sup>. Jedynym śladem kultu św. Kazimierza na Śląsku poza liturgią było patrocinium pewnej sodalicii mariańskiej we Wrocławiu, prowadzonej w XVII w. przez jezuitów<sup>30</sup>.

W rozległych archidiecezjach praskiej (1940) i ołomunieckiej (1934), liczących przed r. 1939 łącznie około 1300 parafii i liczne filie, nie spotkano patrocinium św. Kazimierza ani w jednym wypadku, chociaż w obydwóch archidiecezjach spotyka się kościoły pod wezwaniem św. Stanisława Biskupa<sup>31</sup>. Dla Węgier przykładowo przeprowadzono kwerendę w rozległej archidiecezji ostrzyhomskiej, obejmującej przed r. 1920 części Węgier i Słowacji. I tu na 472 parafie i około 600 filii i kaplic w r. 1842 nie było ani jednego patrocinium św. Kazimierza<sup>32</sup>. Z diecezji słowackich, przynależnych do r. 1918 do Węgier, wybrano diecezję spiską, będącą pod wpływem kościelnym Polski i Węgier. Ale i tu na 150 parafii i przeszło 342 filie i kaplice nie poświęcono żadnej świątyni św. Kazimierzowi<sup>33</sup>. Jest jednak bardziej uderzające, że na 208 księży, 6 nosiło imię Władysław, 2 — Wojciech, 1 — Stanisław i 1 — Bronisław (Polak), ale nie było ani jednego Kazimierza. Jedyny ośrodek kultu św. Kazimierza na Słowacji powstał dopiero w XIX wieku. Na prośbę opata infułata Ludwika Sztarcha z Czinadar i proboszcza z Trenczyna, kapituła wileńska przesłała w dniu 12 V 1880 r. cząsteczkę relikwii św. Kazimierza na Słowację. Przechowywano je w Trenczynie i w katedrze w Nitrze, na skutek czego ożywił się tu kult św. Kazimierza<sup>34</sup>. Badania H. Samsona w zakresie patrocinów kościelnych w kolońskiej i paderbornskiej prowincji kościelnej wykazują, że nie było tu ani jednego kościoła czy kaplicy pod wezwaniem św. Kazimierza<sup>35</sup>.

Wiadomo z powojennych badań autorów litewskich i polskich, że we Włoszech i Belgii kult św. Kazimierza szerzyli w XVII i XVIII stuleciu jezuiti. We Włoszech, szczególnie we Florencji, Neapolu i Palermo

<sup>29</sup> *Historisch-statistische Übersicht über die Verwaltungsbehörden. Anstalten und Seelsorgstellen des Bistums Breslau 1929*, [w:] *Real-Handbuch des Bistums Breslau*, T. 2, Breslau 1929, s. 35—489; H. Neuling, *Schlesiens Kirchorte und ihre kirchliche Stiftungen bis zum Ausgange des Mittelalters*, Breslau 1902, s. 370, 379.

<sup>30</sup> H. Hoffmann, *300 Jahre lateinischer Marianischen Kongregation in Breslau*, Breslau 1940, s. 11.

<sup>31</sup> *atologus [...] cleri archidioecesis Olumucensis a.r.s. 1934*, Olomucii 1934; *Catalogus cleri archidioecesis Pragensis a.D. 1940*, Pragae 1940.

<sup>32</sup> *Schematismus venerabilis cleri archidioecesis Strigoniensis p.a.D. 1842*, Strigonii 1842.

<sup>33</sup> *Schématismus slovenských Diecez*, Trnava 1971, s. 205, 249.

<sup>34</sup> F. Niewiero, jw., s. 104.

<sup>35</sup> H. Samson, *Die Heiligen als Kirchenpatrone und ihre Auswahl für die Erzdiözese Köln und für die Bisthümer Münster, Paderborn, Trier, Hildesheim und Osnabrück*, Paderborn 1892, s. 159 n.

na Sycylii, a także w Belgii (Mecheln, Anversie) czczono św. Kazimierza jako patrona młodzieży. W kilku wypadkach był on patronem sodalicyj mariańskich (Neapol, Belgia), prowadzonych przez jezuitów dla młodzieży męskiej. Obrazy Świętego, znajdujące się dotąd w galeriach Florencji i Palermo, malowali tej miary artyści, co Illarione di s. Antonio, Pietro Novelli-Monrealese, Giacinto Campana i Michaele Lauro. W r. 1636 św. Kazimierz został patronem miasta Palermo na Sycylii, a jego relikwie, posłane tu z Wilna, cieszyły się specjalnym kultem w kościele San Giorgio Maggiore w Neapolu, a także we Florencji w bazylice św. Wawrzyńca, uzyskane dla niej przez księcia Kosmasa III Medici († 1673). Relikwie Świętego zawędrowały również do Belgii, dokąd przekazał je biskup Konstanty Brzostowski w r. 1692 na prośbę jezuitów. Odbierały one specjalną cześć w bazylice metropolitalnej św. Romualda, a następnie w kościele jezuickim. Od końca XVII wieku św. Kazimierz stał się jednym z patronów Zakonu Maltańskiego, odkąd w r. 1690 otrzymał ten zakon relikwie Świętego od kapituły wileńskiej<sup>36</sup>.

W tym samym okresie aż po wiek XX ukazało się szereg żywotów Świętego i kazań jemu poświęconych w języku włoskim, francuskim, flamandzkim i niemieckim, co świadczyło o recepcji jego kultu wśród tych narodów<sup>37</sup>. Musiały bowiem mieć nabywców, skoro je wydawano. W r. 1758 założono w Wenezueli miasto św. Kazimierza — San Casimiro; takie miasto założyli koloniści francuscy w XVII wieku w prowincji Quebec w Kanadzie — St. Casimire, a pod koniec XIX wieku koloniści polscy w Wisconsin w Stanach Zjednoczonych — Casimir. Świadczy to niewątpliwie o tym, że w krajach macierzystych — w Hiszpanii i Francji, musiał być znany kult św. Kazimierza, skoro emigranci z tych krajów szerzyli go w Ameryce<sup>38</sup>.

Najwięcej jednak dla rozwoju kultu św. Kazimierza zrobili emigranci polscy i litewscy w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej<sup>39</sup>. Tylko emigranci litewscy zbudowali do połowy XX wieku 23 kościoły pod wezwaniem św. Kazimierza. Jego też obrała za patrona prowincja franciszkanów litewskich w Stanach Zjednoczonych. W r. 1907 powstało tu również litewskie Zgromadzenie Sióstr św. Kazimierza, z głównym domem w Brooklynie, N. Y. Wreszcie w r. 1948 utworzone w Rzymie Kolegium litewskie poświęcił papież Pius XII św. Kazimierzowi<sup>40</sup>.

<sup>36</sup> P. Rabikauskas, jw., s. 904 n.; F. Niewiero, jw., s. 118 n.

<sup>37</sup> R. Gustaw, jw., s. 748 n.

<sup>38</sup> P. Rabikauskas, jw., s. 902; Z. Peszkowski, *List of Polish Roman Catholic Parishes in the United State*, „Sacrum Poloniae Millenium” 6 (Rzym 1959) s. 332.

<sup>39</sup> *The Official Catholic Directory a.D. 1981*. Publ. P. J. Kennedy, New York, N.Y. 1981, s. 1, 17, 88, 125, 168, 336, 377, 465, 521, 651, 664, 698, 727, 882, 896.

<sup>40</sup> P. Rabikauskas, jw., s. 902 n.

Polacy nie pozostali w tyle na tym odcinku. Liczba kościołów polskich w Stanach Zjednoczonych z patrocinium św. Kazimierza wynosi aż 42, rozsianych w 38 diecezjach na wschodzie i północy Ameryki. Takie diecezje, jak: Green Bay, Mich., Milwaukee, Wisc., Allentown, Pa., Scranton, Pa., i Winona, Mines. liczyły po dwie parafie kazimierzowskie<sup>41</sup>. Warto przyrzeć się sieci tych patrociniów w granicach poszczególnych stanów; znajdowały się one w 18 stanach.

Tabela 1

## Patrocinia św. Kazimierza w Stanach Zjednoczonych

Nazwa stanu	Liczba kościołów			
	polskich	litewskich	innych	razem
Pensylwania	6	7	—	13
New York	6	2	1	9
Michigan	6	—	1	7
Massachussets	2	3	—	5
Illinois	3	2	—	5
Ohio	4	—	—	4
Minessota	2	—	2	4
Wisconsin	2	1	—	3
New Jersey	2	1	—	3
Maryland	2	—	—	2
Indiana	1	1	—	2
Connecticut	1	1	—	2
Rhode Island	1	1	—	2
Kansas	1	1	—	2
Kalifornia	1	1	—	2
New Hampshire	—	1	—	1
Missouri	1	—	—	1
Iowa	1	1	—	2
<b>R a z e m</b>	<b>42</b>	<b>23</b>	<b>4</b>	<b>69</b>

W powyższym zestawieniu 69 kościołów nosiło patrocinium św. Kazimierza, przy czym 42 parafie były polskie (60,87%), 23 litewskie (33,33%) i 4 inne (5,80%); te ostatnie prawdopodobnie uprzednio były parafiami polskimi. Ponieważ w r. 1981 Stany Zjednoczone liczyły łącznie 18 794 parafie, dlatego na patrocinia św. Kazimierza przypadało zaledwie 0,37%.

Poza Stanami Zjednoczonymi, patrocinia św. Kazimierza nosiło 5 kościołów polskich, 2 litewskie i 1 francuski w Kanadzie, a nadto parafia M. B. Częstochowskiej i św. Kazimierza w Londynie, Zakład św.

<sup>41</sup> *The Official Catholic Directory*, s. 1. 17, 18 i passim.



Kazimierza dla dziewcząt, prowadzony przez siostry szarytki w Paryżu i Internat św. Kazimierza wraz z gimnazjum męskim w Vandricourt w okręgu Pas de Calais we Francji, prowadzone przez księży oblatów. Jego patrociniem nosi również Prowincja księży marianów w Stanach Zjednoczonych<sup>42</sup>.

Trzeba tu dodać, że patrocina św. patronów Polski były wśród polskich emigrantów bardziej popularne niż w samej Polsce. Obok św. Stanisława Biskupa, Wojciecha, Kazimierza, Jadwigi, kościoły polonijne noszą wezwania św. Stanisława Kostki, Jana z Kęt, Pięciu Braci Polaków Męczenników, Jacka, Jozafata Biskupa, Kunegundy, Bronisławy, Salomei i śś. Cyryla i Metodego, a także św. Władysława, Stefana, oraz M. B. Częstochowskiej i M. B. Ostrobramskiej. Ponieważ posiadamy osobny zestaw polskich parafii w Stanach Zjednoczonych z r. 1959, dlatego łatwo nam będzie odpowiedzieć na pytanie, jakie miejsce zajmuje św. Kazimierz wśród polskich patronów naszej emigracji w Stanach Zjednoczonych. Zagadnienie to prezentuje tabela 2. Warto dodać, że zestaw ten obejmuje łącznie 769 polskich parafii<sup>43</sup>.

Tak więc na 769 polskich parafii w Stanach Zjednoczonych aż 309 nosiło patrocinię śś. patronów Polski, co stanowiło 40,18%. Z tych 309 patrociniów polskich św. Kazimierzowi poświęcono 39 czyli 12,62%. Wyprzedzał go pod tym względem św. Stanisław Biskup i Męczennik, któremu poświęcono 67 parafii, co stanowi 21,08%. Pozostali śś. patronowie Polski otrzymali od 11% do 0,13%, przy czym św. Stanisław Kostka otrzymał 11% (34 parafie), św. Wojciech — 10,36% i św. Jadwiga Śląska — 9,71%. Rodzi się pytanie, czym wytłumaczyć tak wielką popularność kultu św. Kazimierza wśród naszych emigrantów. Wydaje się, że św. Kazimierz reprezentował nie tylko jednego ze świętych polskich, ale był on reprezentantem ulubionego i popularnego zawsze w Narodzie polskim rodu królewskiego Jagiellonów; przypominał on więc Polskę niepodległą, królewską, mocarstwową i kwitnącą kulturalnie, a do takiej tęskniły serca polskie w okresie niewoli narodowej. Dzięki temu ten Święty był znany wszystkim naszym emigrantom i był bliski zarówno tym z Galicji, jak też i tym spod zaboru pruskiego czy z Królestwa Polskiego i ziem zabranych. Ustępował miejsca tylko św. Stanisławowi Biskupowi i Męczennikowi, jako że ten symbolizował nie tylko Polskę niepodległą, ale i zjednoczoną z trzech zaborów.

Przy każdej parafii polskiej w Stanach Zjednoczonych istniało wiele towarzystw i organizacji kościelnych, które w większości dotąd działają. Prawie wszystkie kościelne organizacje młodzieżowe tworzone pod opie-

<sup>42</sup> *Duszpasterstwo polskie w świecie. Informator 1970*. Paris 1970, s. 48, 127, 138, 466.

<sup>43</sup> Z. Peszkowski, jw., s. 255—369.

Tabela 2

**Patrocinia śś. patronów Polskich parafii polonijnych w Stanach Zjednoczonych w r. 1959**

	Patrocinium	Liczba parafii	% cał.
1.	Św. Stanisław B. i M.	67	8,71
2.	Św. Kazimierz	39	5,07
3.	Św. Stanisław Kostka	34	4,42
4.	Św. Wojciech	32	4,16
5.	Św. Jadwiga Śląska	30	3,90
6.	M. B. Częstochowska	23	2,99
7.	Św. Jan Kanty	17	2,21
8.	Św. Jacek	16	2,08
9.	Św. Jozafat B. i M.	10	1,30
10.	ŚŚ. Cyryl i Metody	10	1,30
11.	Św. Władysław	7	0,91
12.	Św. Stefan	6	0,78
13.	Św. Wacław	3	0,39
14.	Św. Florian	5	0,65
15.	M. B. Ostrobramska	3	0,39
16.	Bł. Bronisława	2	0,26
17.	Bł. Kinga (Kunegunda)	2	0,26
18.	Pięciu Braci Męczenników	1	0,13
19.	Bł. Salomea	1	0,13
20.	M. B. Królowa Polski	1	0,13
	Razem	309	40,18 <sup>o</sup> %

ką św. Stanisława Kostki lub św. Kazimierza. To ostatnie patrocinium było popularniejsze od św. Stanisława Kostki. Dość wspomnieć, że na 744 placówki Zjednoczenia Polskiego Rzymsko-Katolickiego, zorganizowane w Ameryce do r. 1912, 47 z nich nosiło patrocinium św. Kazimierza. Najwięcej było ich w stanie Illinois (11, w samym Chicago 7), Pensylwanii (10), a w dalszej kolejności szły stany: New York (6), Michigan (4), New Jersey (3), Massachusetts (3), Connecticut (2), Wisconsin (2), Texas (2) i po jednym w Minnesota, Arcansas, Colorado i Ohio<sup>44</sup>. W porównaniu z patrociniami innych świętych patronów Polski, wezwanie św. Kazimierza było najbardziej popularne, przed św. Stanisławem Kostką i św. Stanisławem Biskupem. Poniższe zestawienie ilustruje wybór patrocinów św. Polaków i Polek dla lokalnych grup Zjednoczenia Polskiego Rzymsko-Katolickiego do r. 1912 (wg K. Wachtela):

<sup>44</sup> K. Wachtel, *Dzieje Zjednoczenia Polskiego Rzymsko-Katolickiego w Ameryce*, Chicago 1913, s. 398, 408, 411 i passim.

Sw. Kazimierz	47	Bł. Kinga	5
Sw. Stanisław Kostka	43	ŚŚ. Cyryl i Metody	3
Sw. Stanisław Biskup	35	Bł. Bronisława	3
Sw. Wojciech	32	Bł. Salomea	1
Sw. Jadwiga	30	Św. Józefat	1
Sw. Jacek	6	Bł. Jolanta	1
Sw. Jan z Kęt	5		

Wybór dwóch świętych patronów młodzieży okazał się najbardziej popularny, co wskazuje, że polska młodzież męska była najbardziej zaangażowana w życie polonijne Zjednoczenia Polskiego Rzymsko-Katolickiego. Osobne stowarzyszenia młodzieżowe pod patronatem św. Kazimierza organizował przy polskich parafiach Związek Narodowy Polski w Stanach Zjednoczonych. Nadto przy poszczególnych parafiach istniało cały szereg bractw i towarzystw kościelnych o charakterze partykularnym pod wezwaniem św. Kazimierza. M. in. takie organizacje istniały i działały w 7 polskich parafiach w stanie Connecticut na ich łączną liczbę 25 w tymże stanie<sup>45</sup>.

Ponieważ świątynia parafialna polskich emigrantów w Stanach Zjednoczonych stanowiła pod pewnym względem „miniaturową Polskę”, gdzie z reguły był obraz lub witraż z Białym Orłem i M. B. Częstochowską, dlatego ściany lub okna polskich świątyń zdobiły najczęściej obrazy i witraże kolorowe świętych Polaków, a wśród nich i św. Kazimierza. Niewiele jest kościołów polskich w Ameryce, w których nie byłoby polichromii i witrażów z polskimi Świętymi. Nie znane są natomiast pieśni do św. Kazimierza, ale za to w modlitewnikach polonijnych są często zamieszczane modlitwy do tego Świętego, a w stosunkowo popularnej niegdyś i odnowionej ostatnio *Litanii Narodu* polskiego wzywa się św. Kazimierza. Niech wolno będzie przy końcu stwierdzić, że cześć i kult św. Kazimierza i innych świętych patronów Polski jest daleko żywszy wśród polskich emigrantów niż w Polsce.

#### DIE STELLUNG DES HL. KASIMIR UNTER DEN SCHUTZHEILIGEN DER POLNISCHEN EMIGRATION UND SEIN KULTUS IM WESTEUROPÄISCHEN CHRISTENTUM

##### Zusammenfassung

Es gibt historische Prämissen, die darauf hinweisen, daß die Anfänge der öffentlichen Verehrung des Hl. Kasimirs schon gegen Ende des 16. Jhs und zwar in der Wilna Diözese oder wenigstens in Wilna selbst zu suchen sind, wo in dem

<sup>45</sup> L. Bójnowski, *Historia parafii polskich w diecezji hartfordzkiej*, New Britain, Conn. 1939, s. 30, 195, 196, 202, 213, 221; *Pamiętnik [...] parafii M. B. Częstochowskiej*, Middletown, Conn. 1953, nlb.; B. Kumor, *Dzieje polskiej rzymsko-katolickiej parafii św. Krzyża w New Britain, Conn. (1927—1977)*, New Britain, Conn. 1979, s. 99.

dortigen Dom der heilige Prinz bestattet wurde. Endgültig wurde das Problem der Verehrung auf Bemühen des Königs Sigismud III. Wasa durch das Breve des Papstes Klemens VII. geregelt (7. 11. 1602), in dem verordnet wurde, den St. Kasimir-Tag in ganz Königreich Polen und Großherzogtum Litauen zu feiern. Mehr als zehn Jahre später, ebenso infolge der Bitte desselben Königs wurde von dem Papst der St. Kasimir-Tag in das Meßbuch und in das römische Breviar eingeführt (23. 05. 1621). Dank dieser Entscheidung wurde der Kultus des Hl. Kasimirs zum Eigentum des ganzen westeuropäischen Christentums. Vor allem hat er sich in Litauen verbreitet, was auch verständlich ist. In der Hauptstadt des Großherzogtums Wilna gab es die Gruft des Heiligen, die einzige Gruft eines Heiligen in den Grenzen des ganzen Herzogtums. Das Zentrum dieses Kultus war natürlich die vom König Ladislaus IV. gestiftete Grabkapelle des Heiligen im dem Dom zu Wilna. In der Kapelle wurden die Reliquien des Hl. Kasimirs bis zum J. 1943 aufbewahrt, d.h. bis zu dem Zeitpunkt als die sovjetischen Behörden den Dom in ein Museum verwandelt hatten und die Reliquien des Heiligen in die St. Paul und Peter Kirche verlegt wurden. Seit dem Ende des 17. Jhs wurde der Hl. Kasimir vor allem als der Patron von Polen und Litauen verehrt. Als sich die Jesuiten für die Verbreitung des Kultus von Hl. Kasimir eingesetzt hatten, wurde er schnell zum Patron der männlichen Jugend. Diese Form der Verehrung hat sich besonders in Litauen in der Zeit der nationalen Wiedergeburt der Litauer im 19. und 20. Jh. entwickelt. Nach der Wiedereinverleibung Litauens durch Russland (1944) hat der Papst Pius XII. auf Bemühen des Bischofs Vienzencz Padowskis mit Breve *In sancta Ecclesia* (11. 05. 1948) den Hl. Kasimir feierlich zum Schutzheiligen der ganzen Litauischen Jugend ernannt. Eine andere Form der Verehrung des Hl. Kasimirs war in Litauen die Benennung der Kirchen und Kapellen. In der Republik Litauen war vor dem II. Weltkrieg der Kultus des Hl. Kasimirs allgemein verbreitet, sein Feiertag am 4. März wurde als Kirchen- und Staatsfeier begangen. Dank den Bemühungen des ersten Erzbischofs in Kaunas (Kowno) Joseph Skwireckas wurde zahlreichen Jugendorganisationen und Schulen das Patrocinium des Hl. Kasimirs verliehen. Die ältesten Abbildungen und Skulpturen des Hl. Kasimirs in Litauen stammen aus dem 16. Jh.

Andere Zentren des Kultus des Hl. Kasimirs (außer Polen und Litauen) waren in Zentraleuropa selten (z. B. die Slowakei). Dafür wurde in 17. und 18. Jh. der Kultus des Hl. Kasimirs vor allem als Jugendpatrons in Italien (Florenz, Neapel, Palermo) und Belgien (Mecheln, Anversie) von den Jesuiten verbreitet. In dieser und späteren Zeit wurden viele Lebensbeschreibungen des Heiligen und zahlreiche ihm gewidmete Predigten in der italienischen, französischen, flämischen und deutschen Sprache veröffentlicht. Einen stark entwickelten Kultus des Hl. Kasimirs mußte es in Frankreich und Spanien gegeben haben, da die Emigranten aus diesen Ländern die amerikanischen Städte nach seinem Namen benannt hatten: 1758 in Venezuela — San Casimiro, 17. Jh. in Kanada (Quebec) — St. Casimire. Gegen Ende des 19. Jhs wurde auch in Wisconsin in den USA die Stadt Casimir von den polnischen Kolonisten gegründet.

Am meisten hatten die polnischen und litauischen Emigranten in den USA für die Entwicklung des Kultus des Hl. Kasimirs beigetragen. Bis zur Hälfte des 20. Jhs wurden dort 65 Kirchen unter der Patronat von St. Kasimir gebaut. Im J. 1907 wurde in Broocklyn N.Y. die litauische Kongregation der Nonnen des Hl. Kasimirs gegründet, und die Provinz der litauischen Franziskaner hat ihn zum Patron gewählt (vgl. Tab. 1: Patrocinia des Hl. Kasimirs in den USA). Im J. 1959 hatten 39 von 769 polnischer Pfarren in den USA den Namen des Hl. Kasimirs

(vgl. Tab. 2: Patrocinia der Hl. Patronen Polens der polnischen Pfarren in den USA). An jeder polnischen Pfarre in den USA existierten viele Kirchenvereine verschiedener Art. Fast alle Kirchenorganisationen der Jugend tragen entweder den Namen des Hl. Kasimirs oder des Hl. Stanislaus Kostka. Sein Patriocinium hat auch die Provinz der Marianer in den USA.

Außerhalb der USA gibt es 5 polnische, 2 litauische und eine französische Kirche in Kanada, die die Patrocinia des Hl. Kasimirs tragen. In London gibt es die Pfarre der Muttergottes aus Tschenstochau und des Hl. Kasimirs. In Frankreich gibt es die St. Kasimir-Anstalt für Mädchen, die in Paris den Barmherzigen Schwestern geführt wird, sowie auch das St. Kasimir-Internat und das Gymnasium für Jungen in Vandricourt (Pas de Calais), das von den Benediktinerobläten geführt wird.

Die Popularität des Kultus des Hl. Kasimirs unter den polnischen Emigranten läßt sich wohl dadurch erklären, daß er nicht nur ein Heiliger von bewunderer geistiger und intellektueller Begabung war, sondern auch das in Polen immer sehr beliebte königliche Jagiellonen-Geschlecht repräsentierte. Besonders in den Jahren der nationalen Abhängigkeit erinnerte er die Polen an ihre freie königliche und mächtige Heimat.